

Tilgang til forskningslitteratur for museumsforskere

En situasjonsbeskrivelse med forslag til løsninger

av Fagseksjon for forskning, Norges Museumsforbund. 4. mai 2022.

Uforandret nettsversjon, 28. mars 2023.

NORGES
MUSEUMS
~ FORBUND

Mattias Ekman, *leder*

Førstekonservator herregårder, Østfoldmuseene, mattias.ekman@ostfoldmuseene.no

Ingeborg Hjorth, *medlem*

Faglig leder, Falstadsenteret, ingeborg.hjorth@falstadsenteret.no

Harald Høiback, *medlem*

Nestkommanderende, Forsvarets Museer, hahoiback@forsvaretsmuseer.no

Maria Øien, *medlem*

Konservator, Alta Museum, maria@altamuseum.no

Ole Jone Eide, *varamedlem*

Seniorforsker, Norsk Oljemuseum, ole.eide@norskolje.museum.no

De samlingsinstitusjoner som på 1500-tallet var de første som ble kalt musæum, som for eksempel det habsburgske kunstkammer på slottet Ambras i Tyrol, ble det som en hentydning på museion, det Ptolemaiske forskningsentrum som var koblet til det antikke biblioteket i Alexandria. I flere hundre år har museene vært sentrale institusjoner for studier og formidling av naturgjenstander, kunst og kulturhistoriske gjenstander og av nødvendighet vært tett koblet til boklig kunnskap. Den tradisjonsrike lenken mellom museer og bibliotek, et fundament i europeisk kunnskapskultur, har blitt svekket. La oss arbeide for å styrke den på nytt og gi museumsnavnet tilbake sin opprinnelige konnotasjon.

Notatet er et bidrag fra Fagseksjon for forskning i Norges Museumsforbund til arbeidet med å sikre museumsforskere tilgang til forskningslitteratur, den infrastruktur som museene er avhengige av som forskningsleverandører. Forskningsresultatene kommer samfunnet til del gjennom utstillinger, formidling, populærvitenskapelige og vitenskapelige publikasjoner og i samarbeid med andre sektorer. I notatet beskriver vi, etter beste evne, situasjonen for dem som forsker. Det berører i første rommet tilgang til allmenn forskningslitteratur og ikke for eksempel spesialsamlinger, sjeldent og eldre materiale, audiovisuelt materiale eller upubliserte oppgaver.

Der vi kan, gir vi forslag til, eller gjør oss noen tanker om hvordan man kan konsipere praktiske og økonomiske løsninger for et numerært sett begrenset forskerkollegium, som er fordelt over hele landet, ansatt i ulike organisasjoner og med utdanning og forskerinnsats innenfor en bred palett av fagfelter.

Saken er sammensatt, og vi ser nødvendigheten av at flere parter involveres for å se helheten og konsipere gode løsninger. Det er fagseksjonens forhåpning at notatet kan bidra med museumsforskernes perspektiv.

Fagseksjonen for forskning vil gjerne komme i dialog med Kultur- og likestillingsdepartementet og bidrar gjerne som sparringspartner i en videre prosess, og som kontaktflate mot museumsforskere, museene og museumsforbundet i denne saken.

Museumsforskning

Museumsmeldingen *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid* (Meld St. 23 (2020–2021), pkt. 5, slår fast at museene som mottar driftstilskudd fra Kultur- og likestillingsdepartementet (heretter kalt KUD-museene) fremover «skal ha ei endå tydelegare rolle som kunnskapsinstitusjonar [blant annet] knytt til forskning». ¹ Departementet forventer, står det samme sted, at «musea i tida som kjem vidareutviklar denne posisjonen og arbeider for at kunnskapen når vidt ut i det offentlege rommet og det offentlege ordskiftet». Videre heter det at «forskning er ein del av musea si kjerneverksomd» og «Kulturdepartementet legg til grunn at [musea] legg til rette for, og sjølve utfører, forskning» (pkt. 5.1).

Retningen som museumsmeldingen peker i, er ønsket av Museumsforbundet, KUD-museene og søsterinstitusjoner underlagt andre departement.

Det arbeides nå aktivt i museene med å styrke forskningen og reflektere over forskningens rolle. Spørsmål om forskningstid, forskningsledelse, veiledning, forskningskompetanse og samarbeid med UH- og instituttsektoren får mye oppmerksomhet. Kulturrådets tilskuddsordninger for forskningsprosjekter og forskningsinfrastruktur er viktige for å støtte denne utviklingen.

En utfordrende situasjon

Fagseksjon for forskning i Norges museumsforbund har som oppgave å styrke forskningen og forskningens plass ved norske museer. Fagseksjonen konstaterer at én av museumsforskernes store hindringer i forhold til forskere i UH-sektoren er den begrensede tilgangen til forskningslitteratur. Tilgang til forskningspublikasjoner, særlig de nyeste, er grunnleggende for å kunne produsere forskning i henhold til gjeldende standarder. Det samme gjelder for utvikling av faglig formidling, som ikke nødvendigvis skaper ny kunnskap, men som skal basere seg på den nyeste kunnskapen. Noen museer har egne biblioteker som har innkjøps- og innlånsordninger, tilgang til databaser og bibliotekarer som kan veilede, men langt fra alle museumsansatte har gjennom sin tjeneste tilfredsstillende tilgang til forskningslitteratur, enten den er norsk eller utenlandsk, på trykk digitalt eller på papir eller i form av artikler eller bøker. Få museer har en økonomi som tillater å holde et forskningsbibliotek for et fåtall forskende ansatte.

Mange museer mangler infrastrukturen som trengs for å gå i den retningen som Museumsmeldingen utpeker, noe som truer med å forsinke, begrense, forringe kvaliteten på og kompromittere den forskningen som utføres ved museene. Situasjonen er prekær. Hvis den ikke bedres, så vil museene ikke uten videre kunne ta den tydeligere rollen som kunnskapsinstitusjoner, som Museumsmeldingen etterspør, eller kunne arbeide for at forskningsbasert kunnskap «når vidt ut i det offentlege rommet». Det er i dag ikke gode nok forutsetninger for at museene selve skal kunne utføre forskning som en del av sin kjernevirksomhet.

I dag omgår enkeltforskere hindringene ved å utnytte personlige kontakter i UH-sektoren, en bistilling ved en høyskole eller velvillige folkebibliotekarere. Slike ordninger er ikke tilfredsstillende for sektoren og truer med å skape et kollegium av annenrangs forskere.

Fagseksjonens medlemmer har tidligere, blant annet i samarbeid med redaksjonen i *Norsk museumstidsskrift*, belyst problemet.² Det har også Forskerforbundet i rapporten «Arbeidsvilkår, karrieremuligheter og tid til FoU i ABM-sektoren» fra 2021. Forfatterne skriver at «det bør være en selvfølge at ansatte som utfører FoU-oppgaver har samme tilgang til faglitteratur som ansatte i UH-sektoren. Dette er videre en forutsetning dersom økt forskningssamarbeid mellom ABM-virksomheter og andre forskningsutførende virksomheter som UH-sektor, skal realiseres».³ Museumsmeldingen (pkt. 9.4) etterlyser en styrking av samarbeid med UH-sektoren, noe som Museumsforbundet og museene også ser som en nødvendig og ønsket utvikling. En rapport fra NIFU om forskerens yrkesrolle og arbeidsbetingelser i ulike sektorer fra 2021 betoner at tilgangen til publikasjoner og bibliotekressurser i museumssektoren dessuten er en «sentral utfordring for muligheten til å posisjonere seg blant forskere ... da museene ofte ikke har midler til å finansiere dette selv».⁴

Fagseksjonen oppfatter det som svært positivt at Museumsmeldingen (pkt. 5.1.1) konkluderer med at det bør «sjåast nærare på i kva mon det er mogeleg å sikra alle museum innanfor det nasjonale museumsnettverket tilgang til databasar for vitenskaplege artiklar og faglitteratur, gjennom fellesavtalar eller liknande». For å sikre at alle forskere i museumssektoren kan produsere forskning på lik linje med UH-forskere, behøves en fellesløsning for museene.

Fagseksjonen etterlyser et løft på et overordnet nivå, hvor museumsforskernes infrastrukturbehov anerkjennes på lik linje med andre forskeres. Utfordringene museene står overfor, tror vi, løses sannsynligvis enklast og billigst ved å trekke på allerede eksisterende kompetansemiljøer, som Nasjonalbiblioteket og universitetsbibliotekene.

Følgende avsnitt beskriver situasjonen for museumsforskere i tre deler – tilgang til norsk forskningslitteratur, utenlandsk forskningslitteratur og bibliotekartjenester. Hver del avsluttes med en anbefaling.

Norsk forskningslitteratur – Nasjonalbiblioteket

Nasjonalbiblioteket tilbyr en fremragende tjeneste, med digital tilgang til en stor, og stadig økende del av Norges trykte kulturarv, som kommer alle som forsker på norsk historie til gode. Imidlertid er nyere pliktavlevert litteratur (utgitt fra år 2001) og tidsskrifter (utgitt de seneste 90 årene, med noen unntak) kun tilgjengelig digitalt med begrenset tilgang for «dokumentasjons- og forskningsformål» (med hjemmel i forskrift til åndsverksloven). Høyskoler og universitet har en avtale som sikrer automatisk tilgang til det begrensede materialet for forskere som logger inn med Feide. Forskere ansatt i museene har, siden våren 2020, samme tilgang ved å logge inn med Feide eller Min ID, men må i tillegg sende en søknad digitalt for å få tilgang ([Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](https://www.nb.no)). Tilgangen gjelder for åtte timer og gis kun i bibliotekets åpningstid. Etter åtte timer må forskeren søke på nytt. Den midlertidige tilgangen krever planlegging og kan være vanskelig å forene med kvelds- og helgearbeid eller lange arbeidsøkter. Den gir også et signal om at museumsforskere ikke er fullverdige forskere, og kan i så måte påvirke museumsforskernes status og selvbilde.

I noen utstrekning vil den digitale tilgangen kunne kompenseres for ved besøk til fysiske fag- og folkebiblioteker eller fjernlån (se under **Utenlandsk litteratur**), men mange museumsansatte arbeider langt fra slike biblioteker.

Permanent digital tilgang vil særlig gagne museene på avstand fra de store byene og mindre museer.

Relevante lenker

[Tilgang til pliktavlevert materiale i bibliotek | Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

[Tilgang for forskning og dokumentasjon | Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

[Hvem har tilgang til hva på Nasjonalbiblioteket? | Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

Anbefaling norsk forskningslitteratur

Fagseksjonen vil oppfordre Kultur- og likestillingsdepartementet til å sikre at de som arbeider med forskning i museer har samme tilgang til det begrensede materialet i Nasjonalbibliotekets digitale samlinger som forskere ansatt i UH-sektoren. Begge grupper bør kunne anses ha samme hjemlede tilgang etter forskrift til åndsverksloven. Om museene skal utvikle, formidle og granske samlingene og norsk historie med utgangspunkt i et oppdatert, forskningsbasert kunnskapsunderlag, vil permanent tilgang til den norske litteraturen være avgjørende. Som museene, mottar Nasjonalbiblioteket tilskudd fra Kultur- og likestillingsdepartementet, og man kan spørre seg om ikke Nasjonalbiblioteket kunne blitt tildelt rollen som museenes forskningsbibliotek, med et særlig bibliotekarisk ansvar overfor museumsforskere for norsk og Norgesrelevant materiale?

Utenlandsk forskningslitteratur

Det meste som beskrives i dette avsnittet gjelder i prinsippet også for norsk litteratur.

Den norske litteraturen er imidlertid så godt tilgjengeliggjort gjennom Nasjonalbibliotekets digitale tjenester, at fagseksjonen mener at man ved en styrking av museumsforskernes litteraturtilgang ikke bør prioritere fysisk tilgang til norsk litteratur. Tiltak bør heller rettes mot å bedre den digitale tilgangen til norsk litteratur og digital og fysisk tilgang til utenlandsk litteratur.

Elektroniske ressurser

Nypubliserte elektroniske ressurser som e-bøker og tidsskrifter og digitaliserte historiske bestander blir i økende grad gjort tilgjengelig via åpen tilgang (OA), noe som kommer museumsforskere til stor nytte. Imidlertid er en vesentlig del av eldre og nyere forskning kun tilgjengelig mot betaling i tidsskriftdatabaser som JSTOR, e-tidsskrifter og e-bøker. Det gjelder også andre tjenester som for eksempel Web of science' siteringsdatabase.

Universitetsbibliotekene har gjennom UNIT tilgang til omfattende digitale ressurser som museumsforskere ikke har, annet enn unntaksvis, ved bruk av lokale pc-er ved universitetsbibliotekene.

Mangelen på tilgang til de elektroniske ressursene utgjør en av de største hindrene for museumsforskere, skaper frustrasjon og forringer kvaliteten på utført forskning. Vi vil understreke at det er av største viktighet at problemet adresseres.

Tilgangen på slikt materiale er dyrt, og det er ikke realistisk at enkeltmuseer kjøper tilgang. Enkeltinnkjøp av artikler ville kanskje være økonomisk gunstig, men det gir motstand for museumsforskere og -ledere, som må vurdere og håndtere innkjøp. Det begrenser dessuten større litteraturgjennomganger og orientering innenfor et fagfelt. I prosjektet «Forskningsinfrastruktur for musea i Vestland», støttet gjennom Kulturrådets utviklingsprogram 2021-2024, skal det prøves ut en modell for kjøp av felles tilgang til biblioteks- og litteraturressurser. Erfaringene fra dette prosjektet kan gi nyttige innspill til ressursbehov.

Konsultasjon, magasin og hjemlån

Folkebiblioteker er åpne for allmennheten og nasjonalt bibliotek kort gir lånerett. Deres samlinger er i varierende grad brukbare for museumsforskere. Fordelen er at de er spredd utover landet. Universitets- og fagbiblioteker, som har mer spesialiserte fagsamlinger er som regel åpne for besøk av allmennheten, som kan konsultere bøker og tidsskrifter oppstilt i åpne hyller. Noen universitetsbiblioteker (f.eks. UBO ved UiO) tilbyr utvidet bruk av sine samlinger ved å koble nasjonale lånekort ([Felles lånekort \(lanekortet.no\)](https://www.felleslonekort.no)) til sine systemer. Det gir mulighet for å bestille frem materiale fra magasin, stille seg i kø for utlånte bøker og låne bøker med hjem. Det er til stor nytte for museumsforskere som har nærhet til disse bibliotekene.

Fjernlån

Folkebibliotekene tilbyr brukere mulighet for fjernlån (lån av fysisk materiale) fra andre norske folkebiblioteker og fra ikke-lokale fag- og forskningsbiblioteker i Norge, via Oria og Biblioteksøk. Det kommer museumsansatte til gode, men våre faglig behov kan være en belastning for mindre bibliotek med få bibliotekarstillinger. Noen museumsbiblioteker er knyttet til fjernlånstjenesten. Fylkesbibliotekene har i oppgave å bistå folkebibliotekene med fjernlån fra svenske og danske bibliotek som er knyttet til Libris respektive Netpunkt. Nasjonalbiblioteket tilbyr en innlånstjeneste for materiale som ikke finnes i nordiske bibliotek til en kostnad av 100 kroner. Universitetsbibliotekene, som til sine ansatte tilbyr innlån fra norske, nordiske og utennordiske biblioteker, tilbyr etter vår erfaring ikke fjernlån til eksterne brukere med nasjonalt lånekort. Samlet sett bør alle museumsforskere, gjennom sin stilling eller privat, kunne få tilgang til fjernlån fra norske, nordiske og utennordiske biblioteker. Imidlertid vil arbeids- og bosted påvirke tilgang til og valg av fjernlånstjeneste.

I de tilfeller hvor museumsforskere ikke har tilgang til fjernlån gjennom folke-, fylkesbibliotek eller egen institusjon, ville det være en fordel med en gebyrfri ordning for museumsforskere for utennordiske lån gjennom Nasjonalbiblioteket. En fjernlånsordning gjennom universitetsbiblioteker (se Anbefaling utenlandsk forskningslitteratur), ville kunne samordne fjernlån med andre behov, og forenkle hverdagen for forskerne.

Relevante lenker

[Bestillingsskjema for innlånstjenesten \(nb.no\)](#)

[NBT Boktransport - Transport og logistikk av fjernlån](#)

Kopi av fysiske ressurser, for eksempel periodika

Noen folkebiblioteker tilbyr bestilling av kopier av fysisk og digitalt materiale, som finnes i andre biblioteker og som ikke lånes ut som fjernlån. Det kan handle om utenlandske tidsskrifter eller verk i referansesamlinger. Det samme gjør noen museumsbiblioteker og Nasjonalbiblioteket. Universitetsbibliotekene tilbyr ikke bestilling av kopier for dem som ikke er ansatt. På dette området har vi ikke en god oversikt, men bedømmer på eksisterende grunnlag at tilgangen til kopier er noenlunde tilfredsstillende. Som for fjernlånene, påvirkes valg av bibliotek av arbeids- og bosted.

Anbefaling utenlandsk forskningslitteratur

Fagseksjonen vil foreslå at universitetsbibliotekene, og høyskolebibliotekene der hvor disse har relevante fagprofiler, tildeles ansvar for museumsforskere ved museer i sin region/nærrområde, og at de gis samme rettigheter som ansatte forskere ved læresetene. Antall museumsforskere underordnet hvert bibliotek vil da være lavt, anslagsvis noen titall per bibliotek, noe som er relativt lett å administrere og følge opp. Det er fordelaktig og økonomisk gunstig å bruke allerede etablerte og utsprede institusjoner, som har høy bibliotekfaglig kompetanse, kompetanse innenfor mange fagfelter og omfattende tilgang til

kataloger og databaser, istedenfor å bygge opp en egen tjeneste for museumssektoren. En kobling mot universitetsbibliotekene vil dessuten være ett av flere tiltak som kan knytte museumsforskningen tettere på UH-sektoren og skape merverdi.

Man kan også vurdere om store museumsbibliotek bør kunne fungere som rådgivere for museumssektoren innenfor enkelte spesialfelter, for eksempel Nasjonalmuseets bibliotek innenfor kunst og arkitektur eller Norsk Teknisk Museum innenfor teknikkhistorie og tekniske kulturminner.

Bibliotekartjenester

Mange museer har ikke egne bibliotekarer, som for eksempel kan veilede ved litteratursøk og vitenskapelig skriving og publisering. Det er en ulempe for museumsforskeren. Fagseksjonen bedømmer det ikke som økonomisk bærekraftig at alle museer skal ha egne bibliotekarer, eller at museumssektoren skal satse på å bygge opp en fellestjeneste med forskningsbibliotekarisk kompetanse.

Det fremstår for oss som mest fornuftig om museene kan få ta del av den infrastrukturen som allerede er utbygget ved universitetene, hvor det er høy forskningsbibliotekarisk kompetanse, fordelt over mange fagfelter og med den beste tilgangen til kataloger, databaser samt fysiske og digitale litteratursamlinger. Tilknyttingen til miljøer for akademisk skriving ved disse institusjonene ville kunne være en videre fordel.

Vi viser til anbefalingen for utenlandsk litteratur.

Fagseksjonen takker alle som på ulike vis har bidratt til notatet.

Referanser

- Ekman, Mattias, Thomas M. Walle og Elisabeth S. Koren, «Forskingslitteraturen er rett og slett lite tilgjengelig for de som arbeider i museene.» kronikk, *Forskerforum*, 6. desember 2020.
<https://www.forskerforum.no/forskingslitteraturen-er-rett-og-slett-lite-tilgjengelig-for-de-som-arbeider-i-museene/>.
- Forskerforbundet, «Arbeidsvilkår, karrieremuligheter og tid til FoU i ABM-sektoren». (Oslo: 2021).
https://www.forskerforbundet.no/Documents/skriftserien/2021-4_Arbeidsvilkar_ABM-sektoren.pdf.
- Gregersen, Ann-Mari, «Glemte museumsbibliotek.» *Bok og bibliotek*, nr 5, 2021, 22–27.
https://digitalutgave.bokogbibliotek.no/asset/2021/bok_og_bibliotek-2021-05.pdf.
- , «Museenes best bevarte hemmelighet: Bibliotekene.» *Museumsnytt*, 14. januar 2022.
<https://museumsnytt.no/museenes-best-bevarte-hemmelighet-bibliotekene/>.
- Ingeborgrud, Lina, Lene Korseberg og Lars Lyby, «En forskerrolle i endring. Om forskeres identitet, arbeidsvilkår og spenningen mellom kall og karriere.» Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) (Oslo: 2021). https://nifu.brage.unit.no/nifu-xmlui/bitstream/handle/11250/2828371/NIFUrapport2021_21.pdf?sequence=6&isAllowed=y.
- Kulturdepartementet, «Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid». (2021).
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/>.

Noter

---

¹ Kulturdepartementet, «Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid,» Meld. St. 23 (2020-2021), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/>.

² Mattias Ekman, Thomas M. Walle og Elisabeth S. Koren, «Forskingslitteraturen er rett og slett lite tilgjengelig for de som arbeider i museene,» kronikk, *Forskerforum*, 6. desember 2020; Ann-Mari Gregersen, «Glemte museumsbibliotek,» *Bok og bibliotek* nr 5, 2021; Ann-Mari Gregersen, «Museenes best bevarte hemmelighet: Bibliotekene,» *Museumsnytt*, 14. januar, 2022.

³ Forskerforbundet, «Arbeidsvilkår, karrieremuligheter og tid til FoU i ABM-sektoren,» 4/2021, Forskerforbundet (Oslo, 2021), 24.

⁴ Lina Ingeborgrud, Lene Korseberg og Lars Lyby, «En forskerrolle i endring. Om forskeres identitet, arbeidsvilkår og spenningen mellom kall og karriere,» Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) (Oslo, 2021), 73.